

Pestessy József

Vitairat

egy valós, ősi, megkerülhetetlen bonctani kifejezésért

A klasszika-filológia emlőin nevelkedve, fél évszázada nap mint nap foglalkozván a görög és latin nyelvvel, s az orvos-egyetemet a XX. évszázad közepén befejezve – nehezen viselem a nyelvi vétségeket. Egyes hibákat azonban észre lehet venni különösebb előképzés nélkül is. A józan paraszti gondolkodás meg tud különböztetni nagyságrendben is olyan fogalmakat, mint például az alábbi két csoport tagjai:

- a) *fej* (disznófő, emberfő, káposztafej, combcsontfej, felkarcsontfej);
- b) *fejecs(ke)* (orsócsontfejecs, singcsontfejecs, szárkapocsfejecs, kézfejecske).

Kézenfekvő a két csoport tagjai közötti nagyságbeli különbség. Csacsóság lenne *káposztafejecs*ről, *combcsontfejecs*kéről beszélni – de ugyanúgy lehetetlen *orsócsontfej*ről, *singcsontfej*ről, *szárkapocsfej*ről írni. Annál is inkább, mert éppen ez utóbbi mellett ott hatalmaskodik a sípcsont feje. És mégis, az utóbbi eszterdőkben hibásan és széleskörűen alkalmazzák az *orsócsontfej*, a *singcsontfej* meghatározásokat. Ez ellen szólok e vitairatban.

ANATÓMIAI ADATOK Elfogadott terminológia 1895-ben készült Bázelen (BNA). Ez az első és azóta is a legtökéletesebb. Spiritus rectora a magyar Hyrtl József volt.¹ Az 1935. évi jénai terminológia (JNA) visszalépést jelentett, egy-másfél évtizedig használták, szűk nyelvterületen. Párizsban készült a harmadik változat (PNA) 1955-ben, túlnyomórészt a bázeli alapján. Ezt hamarosan átalakították New Yorkban 1960-ban, 1965-ben pedig Wiesbadenben. Megjegyzendő, hogy ahány változtatás, annyi rontás történt a korszerűsítés nevében az eredeti nevezéktanban. Lássunk a *fej-fejecs* kérdésben az alapvető bonctani munkákat (1. táblázat).

Szentágothai azonban háromkötetes könyve előszavában kifakad: „Jobb megjegyződésem ellenére alkalmazkodnom

kell a nemzetközileg elfogadott ún. párizsi (1955) nomenclaturához (PNA), bár az 1895-ös baseli nomenclatura (BNA) kétségtelenül lényegesen jobb. [...] Helyenként lapalji megjegyzésben rámutatok a PNA egy-egy különösen bántó és felesleges »újítására«, de ahhoz, hogy nomenclaturákkal és az őket összeállító nemzetközi bizottságokkal megfelelő hangnemben vitába szálljak, Jonathan Swift tiszteletes tollal és embergyűlöletével kellene bírnom. Minthogy – sajnos, illetve szerencsére – egyikkel sem rendelkezem, néhány epés megjegyzésre korlátozom véleményem kifejtését.” Íme, láthatjuk: csak ekkor „gyűrűzik be” először a magyar bonctani könyvekbe a *caput radii* és *caput ulnae*. Folytatva az összegzést:

- 1978 Bertolini–Leutert (Lipcse): *caput radii*t és *caput ulnae*t ír;
- 1983 Rohen–Yokochi (Erlangen–Nürnberg, Yokosuka): *caput radii* és *caput ulnae* néven említi a két kicsiny, alig terjedelmes képletet;
- 1987 Gray (London): az ulna kicsiny, távoli vég részét *fejnek* nevezi, a radius kicsiny, közeli fejcskáját szintén *fejnek*.

Viszont:

- 1987 Barcsay (Budapest): a mi nagy magyar művész-anatómusunk német nyelvű könyvében *Speiche mit den Köpfe* jelöl.

Újabb hiba hazánkban:

- 1989 Vajda (Budapest): *caput radii* és *caput ulnae* kifejezésekkel hódol az új irányzatnak.

További példák:

- 1991 Agur (Toronto): már szinte „természetesen” a *head of radius* és *head of ulnae* szavakat használja, persze: mivel sem a radiusra, sem az ulnára nincs anyanyelvi szava, leg-

1. „Hyrtl Josef, Eisenstadt in Ungarn 1810–1894. Prof. d. Anatomie in Prag und Wien. Zahlreiche anatomische und vergleichend-anatomische Arbeiten. Berühmt sein in fast alle lebenden Sprachen übersetztes hoch-originelles Lehrbuch der Anatomie, 17 Auflagen, in welchem er fortwährend auf die Anwendung der Anatomie auf alle Teilgebiete der Medizin hinweist. Begründete durch Handbuch der topographischen Anatomie diese Richtung in Deutschland” (Mayrhofer 1937).

1. táblázat A fej-fejecs megjelölés az alapvető bonctani munkákban

1862	Zlamál (Pest)	orsócsontfejecs = capitulum radii, singcsontfejecs = capitulum ulnae
1882	Krause (Hannover)	orsócsontfejecs = capitulum radii, singcsontfejecs = capitulum ulnae
1888	Miháلكovics (Budapest)	orsófejecske = capitulum radii, singfejecske = capitulum ulnae (az eddig legtökéletesebb, legrészletesebb, felülmúlhatatlan magyar munka)
1914	Rauber–Kopsch (Berlin)	„Das proximale Gelenkende, Capitulum...”
1918	Toldt (Bécs)	capitulum radii = Speichenköpfchen, capitulum ulnae = Ellenköpfchen
1922	Lenhossék (Budapest)	capitulum radii, capitulum ulnae
1923	Corning (Bázel)	capitulum radii, capitulum ulnae
1933	Möller–Müller (Bázel–Lipcse)	capitulum radii, capitulum ulnae
1939	Kiss (Kolozsvár–Szeged)	capitulum radii, capitulum ulnae
1943	Pernkopf (Bécs)	capitulum radii, capitulum ulnae (óriási anyagú munka)
1946	Kiss–Szentágothai (Budapest)	capitulum radii, capitulum ulnae (az első önálló magyar anatómiai atlasz)
1951	Kiss (Budapest)	hengeralakú fejecske = capitulum radii, kisebb fejecske = capitulum ulnae
1953	Spalteholz (Lipcse)	capitulum radii, fovea capituli radii
1957	Toldt–Hochstetter (Bécs)	Speichenköpfchen = capitulum radii, Ellenköpfchen = capitulum ulnae
1977	Szentágothai (Budapest)	caput radii; caput ulnae (!)

feljebb az utóbbira az erőltetett *cubital bone* (az orsócsont-ra és a fejecsre sincs szavuk);

- 1996 Platzer (Innsbruck): ő is hódol a tengerentúlnak, mert mind a kicsiny singcsontvéget, mind az orsócsont közeli fejecskejét *fejnek* nevezi;
- 1999 Donáth (Budapest): kötelezőnek érzi magára a *caput radii* jelölést;
- 2000 Kiss–Szentágothai (Budapest): az atlasz nem nevezi meg a radius közeli végén lévő fejecset, ott csak *fovea capituli radii*-ről szól, nyilvánvalóan tudván, hogy a két elhunyt szerző már nem javíthatja az elnevezést.

SZÓTÁRAK, LEXIKONOK Nem engedhetjük a múlt homályába veszni, semmivé lenni műszótáraink íróinak munkáját sem:

- 1585 Calepinus Ambrosius: választásom azért esett a hajdani szerzőre, mert igen plasztikusan írja le a fej fogalmát: „**Fej** ‘caput’ Az kinek feje el nehezedik (gravedo); Reá kouetkezo, feie fölöt vagyok (immineo); Feie delom feie orzo vitezok (stipatores); Feie heiult (phanaticus); Feie hiult (phanaticus); Feiem le hayto (conquinisco); Feiet veszom (decollo); Lengeteg kezkenyo, fére valo fátyol (instita); Feietske (capitellum, capitulum); Feies (capitulatus, capitulum); Feietlen (acephalus); Eb feiw emberek (cynocephali); Harom feyw (triceps); Harom ßegü (triceps); Hozzu feiw, kin wlo homloku (cilones); Két feiw (biceps); Két fejö (biceps); Nagy feiw (capitosus); Eztelen zeles, feie furt kegyetlen (vesanus)”.
- 1884 Barts József: „capitulum (caput kicsinyítve) a fejecs, többnyire izületi fejecs”.
- 1907 Manning Vilmos: „capitulum = a fejecske (BNA)”.
- é. n. Alexy Emil: „capitulum = fejecske (az állattanban: csáp-bunkó)”.

- 1974 Stefan Kizsel: az osztrák baleseti biztosító számára készített baleseti kórismegyűjteményében így ír: „fractura capituli radii (Bruch des Speichenköpfchens)” – Kizsel tehát mindkettőt ajánlja, de világosan rögzíti németül, hogy az orsócsontfejecskekről van szó.
- 1981 A Dorland’s Dictionary: igen részletesen ír a témáról: „capitulum pl. capitula (L. dim. of caput) [és ez itt a lényeg!] a general term for a little head, or a small eminence on a bone by which it articulates with another bone”, s részletezi:
 - „capitulum costae, caput costae
 - capitulum fibulae, caput fibulae
 - capitulum humeri (NA) capitulum of humerus
 - capitulum mallei, caput mallei
 - capitulum radii, caput radii
 - capitulum ulnae, caput ulnae”.
 Tehát ismeri, definiálja a capitulumot, s óvatosságból a caputot is mellé teszi;
- 1982 Szabó T. Attila: szerinte a *fejecske* 1759 óta adatolt szó részint Alsó-Fehér vármegyében Magyarcsesztvén, részint a gróf Kornis-család levéltárában Mikes Antal levele szerint.
- 1986 Brencsán János: „capitulum = fejecske; capitulum costae = bordafejecs”. (Még Brencsán János is elismeri pályája közepén a fejecske meglétét és alkalmazhatóságát.)
- 1986 Webster: a műveltebb tengerentúliak is ismerik mind a *capitellum* („a knob-like protuberance esp. At the end of a bone”), mind a *capitulum* („a rounded protuberance of an anatomical part: as a/ the knob the end of a bone or cartilage”) kifejezéseket. Kérdés az, hogy miért nem használják akkor ezeket az orsócsont fejecsére és a singcsont távoli végrészére, fejecskejére? Miért kell nekik szabálytalanul a *caputot*, a *headet* alkalmazni? Az ok nyilván az,

hogy nincs rá anyanyelvi szavuk. Ezzel szemben magyarul és németül léteznek ezek a kifejezések, így teljes joggal használhatjuk őket.

- 1992 Fábrián Pál–Magasi Péter: még a legújabb akadémiai kiadású munkánk is szójegyzékébe veszi a *capitulumot*. Ez esetben miért ne lehetne alkalmazni a mindennapi gyakorlatban is? Annál is inkább, mert a *caput radii* kifejezést a vaskos kötet meg sem említi.²
- 1992 Donáth Tibor: a neves anatómus ez évi kötetében a *caputon* kívül más megjelölés nincs. Ezt nem tudom értelmezni. Elképzelhetetlennek tartom, hogy híres mesterei és tanítói (Kiss Ferenc, Szabó Zoltán, Szentágothai János) ne ugyanúgy oltották volna belé (mint az első kettő énbélem) a *capitulum* és a *caput* közti óriási különbséget. Ezért értelmetlen, hogy a neves szerző erre nem tér ki.
- 1992 Desirée Lippert: „Bruch des Speichenköpfchens = fracturacapituli radii; Verrenkung des Wadenbeinköpfchens = luxatio capituli fibulae; Bruch des Wadenbeinköpfchens = fractura capituli fibulae”. Mi következik ebből? Bécs még 1992-ben sem hajlandó alávetni magát azoknak a bizonyos nemzetközi társaságok által bevezetett újításoknak, amelyek már Szentágothai János is elítélt. A német nyelv szabályai szerint van *Kopf* és van *Köpfchen*. S így is alkalmazták manapság is.
- 1994 Hoppenfield–Zeide: ugyan e testgyógyászati (ortopédiai) egyesült államokbeli szótár *radial head*ről ír, de a *capitellum* kifejezést alkalmazza a *capitulumra* a felkarcsont távoli végén: „The rounded, bony prominence on the lateral aspect of the distal humerus that articulates with the radial head. Capitellum = capitulum”. Tehát, ha megváltoztatva is, de ismeri a latin szót.
- 1998 Federative Committee on Anatomical Terminology (FCAT): nos, az ilyen és ehhez hasonló nemzetközi (klasszika-filológiai és anatómiai alulképzett) társaságok döntenek a némenklatúra (benne az anatómia és a klinikai diagnózis) helyességében. Ezt írják: „Radius – caput radii; Radius – head; Ulna – caput ulnae; Ulna – head”. Ezt alapvetően elfogadhatatlannak ítéljük.

BALESETI SEBÉSZETI ADATOK A sebészek nem tévedhetnek. Sem az anatómia ismeretében, sem a bonctani képletek megnevezésében. Hajdanvolt nagy anatómus- és sebészprofesszoraink előtt ilyen meghatározást, hogy *caput radii*, elképzelhetetlen lett volna kiejteni. Nézzünk néhány adatot ezzel kapcsolatban:

- 1928 Carl Ewald (Bécs): fejezetcím: *Isolierte Luxation des Radiusköpfchens*.
- 1934 Verebély Tibor: „...az orsócsont fejecének, a felkar ízvégenek letört részletei a véres helyretevésnél eltávolítandók” vagy: „...az orsócsont fejecse a ficamban előre kerül”.
- 1943 Sereghy Emil–Urbányi Jenő: *fractura capituli radii, fractura colli radii*.

- 1948 Mészáros Károly: nemcsak a Dollinger–Verebély-féle I. Számú Sebészeti Klinika, hanem a Réczey–Bakay-féle II. Számú Sebészeti Klinika orvosai is tisztában voltak a némenklatúrával. Így: *fractura capituli radii*.
- 1958 Victor Orator (Duisburg): egy precíz német nem tévedhet: *Luxation des Radiusköpfchens, capituli radii*.
- 1961 Bugyi István: a katedra nélküli nagy magyar sebészprofesszor, aki egymaga írt meg egy kétkötetes kitűnő sebészeti tankönyvet így nevezi meg a képletet: „A radius fejecének luxatioja”, vagy: „Fractura capituli et colli radii”.
- 1963 Lorenz Böhler (Bécs): az orsócsont fejecét határozza meg anatómiai képletként.
- 1982 Burri, Beck, Ecke, Jungbluth, Kuner, Pannike, Schmit-Neuerburg, Schweiberer, Schweikert, Spier, Tscherne: *Radiusköpfchen* – ennyi precíz német nem tévedhet.
- 1985 Kazár György–Kósa György: hogy saját intézeti kiadványt is említsek: a főszerző a latin nyelvet a Fáy András Gimnáziumban, az orvostudományt a Pázmány Péter Tudományegyetemen tanulta. Így nem csoda, ha *fractura capituli et colli radii* kórismét közöl olvasóival.
- 1987 Fekete György: ellenpélda; munkája szomorú olvasmány. Fejezetcím: *Rádusfejtorés*. Sajnos ezt nevezhetjük igazi servilizmusnak.
- 1992 Müller–Allgöwer–Schneider–Willenegger: tehát az AO vezérkara. A XX. század 70-es éveitől az Arbeitsgesellschaft für Osteosynthesefragen elmélete és gyakorlata, világméretű széles körben való elterjedése, alkalmazása. Nos, még itt is, az ő kiadványaikban is így szerepel számos helyen és következetesen, írásban és képben: *Radiusköpfchen* és *Radiusköpfchenfraktur*. És ezt ajánlom figyelmébe az angolszász módit követőknek. Hadd említsem meg végül egy ide vonatkozó dolgozatomat: Kovács Endre–Pestessy József–Kozlovsky Miklós: *A radius-fejec pótlása titanium endoprothesissel* Magyar Sebészet 23, 1970, 405–408.

ÖSSZEGEZÉS E szerény összeállítás adataival kísértem meg olvasóimat arról meggyőzni – a hajdanvolt nagy anatómusok és sebészek elvei és munkája alapján, hogy bátran és következetesen alkalmazzák a *fejec*, a *capitulum* jelölést.

IRODALOM

- Alexy Emil é. n. *Orvos-természettudományi szótár*. A szerző kiadása, Budapest.
- Barcsay, Jenő 1987. *Anatomie für Künstler*. Zehnte Auflage. Corvina, Budapest.
- Barts József 1884. *Orvos-gyógyszerészeti műszótár*. Kiadja a M. Orvosok és Természetvizsgálók Vándorgyűlésének Állandó Központi Választmánya, Budapest.
- Bertolini, Rolf–Leutert, Gerald 1978. *Atlas der Anatomie des Menschen*. Veg Georg Thieme, Leipzig.
- Böhler, Lorenz 1963. *A csonttörések kezelése*. Medicina Könyvkiadó, Budapest.

2. Az Akadémia értelmező szótárát itt azért nem érdemes megemlíteni, mert témánk tekintetében nem nyújt értékelhető adatokat.

- Brencsán János 1986. *Új orvosi szótár. Orvosi kifejezések magyarázata*. Második kiadás. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Bugyi István 1961. *Gyakorlati sebészet II*. Medicina Könyvkiadó, Budapest.
- Burri, C.–Beck, H.–Ecke, H.–Jungbluth, K. H.–Kuner, E. H.–Pannike, A.–Schmit-Neuerburg, K. P.–Schweiberer, L.–Schweikert, C. H.–Spier, W.–Tscherne, H. 1982. *Unfallchirurgie*. Dritte, überarbeitete und erweiterte Auflage. Springer-Verlag, Berlin–Heidelberg–New York.
- Calepinus Ambrosius 1585. *Dictionarium decem linguarum ...Ubi Latini dictionibus, Hebraeae, Graecae, Gallicae, Italicae, Germanicae, et Hispanicae, itemque nunc primo et Polonicae, Ungaricae, atque Anglicae adiecta sunt*. Lugduni. (Bettühiv kiadás: Melich János, Budapest, 1912.)
- Corning, H. K. 1923. *Lehrbuch der topographischen Anatomie*. Vierzehnte und fünfzehnte Auflage. Verlag von J. F. Bergmann, München.
- Donáth Tibor 1992. *Anatómiai nevek A-Z. Anatómiai, szövet- és fejlődéstani terminológia*. Negyedik kiadás. Medicina Könyvkiadó, Budapest.
- Donáth Tibor 1999. *Anatómiai atlasz*. Hetedik, változatlan kiadás. Medicina, Budapest.
- Dorland's Illustrated Medical Dictionary* 1981. John P. Friel, Dictionary Editor for the Publisher. Twenty-sixth Edition. W. B. Saunders Company, Philadelphia–London–Toronto–Mexico City–Sydney–Tokyo.
- Ewald, Carl 1928. *Die Behandlung der Verrenkungen*. Verlag von Julius Springer, Wien und Berlin. Fábrián Pál–Magasi Péter (főszerk.) 1992. *Orvosi helyesírási szótár*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Federative Committee on Anatomical Terminology (FCAT) 1998. *Terminologia Anatomica – International Anatomical Terminology* Thieme, Stuttgart–New York.
- Fekete György 1987. *Törések és ficamok*. Medicina Könyvkiadó, Budapest.
- Anna M.R. Agur with the assistance of Ming J. Lee 1991. *Grant's Atlas of Anatomy*. Ninth Edition. International Edition. Williams and Wilkins, Baltimore–Hong-Kong–London–Munich–Philadelphia–Sydney–Tokyo.
- Gray, Henry 1987. *Anatomy descriptive and surgical*. Fifteenth Edition. Chancellor Press, London.
- Hoppenfield, Stanley–Zeide, Michael S. 1994. *Orthopaedic Dictionary*. J. B. Lippincott Company, Philadelphia.
- Kazár György–Kósa György 1985. *Ambuláns sérültellátás*. Medicina Könyvkiadó, Budapest.
- Kiss Ferenc 1939. *Rendszeres bonctan*. Szeged Városi Nyomda és Könyvkiadó Részvénytársaság, Szeged.
- Kiss Ferenc–Szentágothai János 1946. *Az ember anatómiájának atlasza*. Posner Grafikai Műintézet Rt., Budapest.
- Kiss Ferenc (szerk.) Gellért Albert és Szentágothai János közreműködésével 1951. *Rendszeres bonctan*. IV. Kiadás. Tankönyvkiadó, Budapest.
- Kiss, Franciscus–Szentágothai, Johannes 2000. *Atlas Anatomiae Corporis Humani*. Editio octogesima quarta, emendata amplificata. Aedes „Medicina”, Budapestini.
- Kiszel, Stefan 1974. *Die lateinische Diagnose in der Unfallchirurgie und ihren Grenzgebieten (Diagnosenverzeichnis)*. Zweite vermehrte und verbesserte Auflage. AUVA, Wien.
- Kovács Endre–Pestessy József–Kozlovsky Miklós 1970. A radius-fejecs pótlása titanium endoprothesissel. *Magyar Sebészet* 23, 405–408.
- Krause Károly 1882. *A leíró emberbonctan kézikönyv*. A második kiadást átdolgozta Krause Vilmos, fordította Miháلكovics Géza. Kiadta tagjai részére a Magyar Orvosi Könyvkiadó Társulat, Budapest.
- Lenhossék Mihály 1922. *Az ember anatómiája*. A Pantheon Irodalmi Intézet Részvénytársaság kiadása, Budapest.
- Lippert, Desirée 1992. *Die Lateinische Diagnose in der Unfallchirurgie und Ihren Grenzgebieten (Diagnosenverzeichnis)*. Allgemeine Unfallversicherungsanstalt, Wien.
- Manninger Vilmos 1907. *Onomatologia Medica – Orvosi neveskönyv*. A boncolási részt írta Bakay Lajos. A Pesti Lloyd-Társulat Könyvnyomdája, Budapest.
- Mayrhofer, B. 1937. *Kurzes Wörterbuch zur Geschichte der Medizin*. Verlag von Gustav Fischer in Jena.
- Mészáros Károly 1948. *Törések és ficamok*. II. átdolgozott és bővített kiadás. Novák Rudolf és Társa, Budapest.
- Miháلكovics Géza 1888. *A leíró emberbonctan és a tájbonctan tankönyve szövettani és fejlődéstani vázlatokkal*. Franklin-Társulat, Budapest.
- Möller, Johannes–Müller, Paul 1933. *Grundriss der Anatomie des Menschen*. Sechste, unveränderte Auflage. Walter de Gruyter and Co., Berlin–Leipzig.
- Müller, M. E.–Allgöwer, M.–Schneider, R.–Willenegger, H. 1992. *Manual der Osteosynthese – AO-Technik*. Dritte, erweiterte und völlig überarbeitete Auflage. Springer-Verlag, Berlin–Heidelberg–New York–London–Paris–Tokyo–Hong Kong–Barcelona–Budapest.
- Orator, Victor 1958. *Chirurgische Unfallheilkunde*. 16/17. ergänzte Auflage, Johann Ambrosius Barth/Verlag, Leipzig.
- Pernkopf, Eduard 1943. *Topographische Anatomie des Menschen* Urban und Schwarzenberg, Berlin und Wien.
- Platzer, Werner 1996. *Anatómia I*. Springer, Budapest.
- Rauber's Lehrbuch der Anatomie des Menschen* 1914. Von Prof. Dr. Fr. Kopsch. Zehnte vermehrte und verbesserte Auflage. Verlag von Georg Thieme, Leipzig.
- Rohen, Johannes, W.–Yokochi, Chichiro 1983. *Anatomie des Menschen*. F. K. Schattauer Verlag. Stuttgart–New York.
- Sereghy Emil–Urbányi Jenő 1943. *Törések és ficamok*. A Magyar Orvosi Könyvkiadó Társulat kiadása, Budapest.
- Spalteholz, Werner 1953. *Handatlas und Lehrbuch der Anatomie des Menschen*. Fünfzehnte, gänzlich erneuerte und erweiterte Auflage von Rudolf Spanner Scheltema und Holhema N. V. S. Hirzel Verlag, Zürich und Stuttgart.
- Szabó T. Attila 1982. *Erdélyi magyar szótörténeti tár III*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest.
- Szentágothai János 1977. *Functionalis anatomia*. Harmadik, javított kiadás. Medicina Könyvkiadó, Budapest.
- Toldt, Carl 1918. *Anatomischer Atlas*. Neunte Auflage. Urban und Schwarzenberg, Berlin–Wien. *Toldt's Anatomischer Atlas* 1957. Fortgeführt von Prof Dr. Ferdinand Hochstetter. Dreiundzwanzigste Auflage. Urban und Schwarzenberg, München–Berlin–Wien.
- Vajda János 1989. *Atlas anatomiae*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Verebély Tibor 1934. *Sebészklínikai előadások IV*. A Magyar Orvosi Könyvkiadó Társulat Könyvtára, LXXXVII. kötet.
- Webster's Medical Desk Dictionary* 1986. A Merriam Webster. Merriam Webster Inc., Publishers Springfield, Massachusetts, USA.
- Zlamál Vilmos 1862. *A bonctan rövid kézikönyve*. Emich Gusztáv kiadása, Pest.

Donáth Tibor

HOZZÁSZÓLÁS PESTESSY JÓZSEF VITAIRATÁHOZ

Mint hogy húsz éven keresztül tagja voltam a *Nemzetközi Anatómiai Nomenklatúra Bizottság* (IANC) tizenhárom tagú vezetőségnek, válaszolni kívánok Pestessy József érdekes vitairatára.

Bevezetőben tisztázzuk, más a nyelvi megfogalmazás és más a hivatalos nevezéktan. Magam két csontképlet összehasonlító leírásakor, ha az egyiket nagyobbnak, a másikat kisebbnek találok, fogalmazhatok úgy, hogy az előbbi a *fej*, utóbbi a *fejecs*. A hivatalos terminus technicust azonban nincs jogom megváltoztatni. A PNA 1955-ben kiadott listájában mindkét fogalom, a *fej* és a *fejecs*, a *radius* és az *ulna* esetében, mint *caput* szerepel.

Hogyan születik meg egy hivatalos terminus technicus? Tudni kell, hogy a világ valamennyi nemzeti anatómusrasága egyetlen közösségbe tömörül, az *International Federation on Anatomical Associations*-ba (IFAA). Ez a szervezet bíz meg egy anatómus szakemberekből álló nemzetközi összetételű bizottságot (IANC 1950–1991, FCAT 1991–), s az ő feladatuk az anatómiai nevezéktan gondozása, az egyes szakszavak állandó szakmai, nyelvtani, etimológiai felülvizsgálata, illetve kiigazítása.

A bizottság által készített javaslatok az ötévenként megrendezett *anatómus-világkongresszus* hallgatósága előtt kerülnek vagy szankcionálásra, vagy elvetésre. Ha elfogadják őket, akkor ezen szakszavak használata már kötelező érvényűvé válik. Akik ezek ismeretében közölnek tehát, nem „az új irányoknak hódolnak”, pusztán tudomásul veszik a hivatalos változásokat.

Konkréten a vitatémához szólva: az 1895-ben közreadott első hivatalos jegyzékben (BNA) *capitulum radii* és *capitulum ulnae* szerepel, e szakszavak az 1935-ös JNA-ban is megmaradtak. 1955-ben azonban a PNA törölte ezeket a fogalmakat, és helyükbe a *caput radii* és *caput ulnae* lépett.

Azt mondhatná valaki, hogy a bizottság a kicsinyítő képzőket törölte csupán, de ez nem igaz, mert például a humerusnál

a condylus alatt található kiemelkedés mint *capitulum humeri* szerepel. A kéztőcsontoknál a BNA-ban használt *os multangulum maius et minus* helyett az *os trapezum et trapezoideum* elnevezéseket vezették be. Ugyancsak hivatalos a nagy és kis dudort megkülönböztető *tuber* és *tuberculum* szakszó.

A *caput radii et caput ulnae* estében a magyarázat a következő: a hosszú, csöves csontoknál (pl. *radius*, *ulna*, *fibula*, *costa* stb.) a *caput* szakszó nem mint részfogalom, hanem mint csontvég szerepel (lásd *caput*, *collum*, *corpus*, *malleolus*), amelyhez alárendelt fogalmak is tartoznak.

- *Caput radii*
 - *Fovea articularis*
 - *Circumferentia articularis*
- *Caput ulnae*
 - *Circumferentia articularis*
 - *Processus styloideus*

Ezt a magyarázatot alátámasztja, hogy ahol a *fejecs* részfogalom mint a condylus humerihez tartozó gömbszerű kiemelkedés, ott a hivatalos elnevezés ma is *capitulum humeri*. Az angol *head of radius* helyesen fejezi ki, hogy ezen az egész csontvég értendő. Nyelvészetileg egy kisebb fejet nevezhetünk *fejcskének*, de ez a hivatalos elnevezésen nem változtat.

Pestessy József vitairatában imponálóan sok irodalmi példát említ igaza bizonyítására, de megelégedezik arról, hogy 1955 előtt mind az elméleti, mind a baleseti sebészeti irodalom jogszerűen használta a *caput* és *capitulum* megkülönböztetést, a PNA módosítása után (1955) azonban e szakszavak hivatalosan már nem használhatók.

FELHÍVÁS

A Magyar Orvosi Nyelv című folyóiratot
minden érdeklődőnek ingyen elküldjük.
Jelentkezés a szerkesztőségénél.

Címváltozás esetén kérjük a szerkesztőséget tájékoztatni.